

VAMMAISUUDEN MEDIAREPRESENTAATIOT

Toiseuttavia stereotypioita vai progressiivisia lähestymistapoja?

Marjaana Hakala
Helsingin yliopisto
Valtiotieteellinen tiedekunta
Yhteiskuntapolitiikka
Kandidaatintutkielma
Toukokuu 2018

Tiedekunta/Osasto – Fakultet/Sektion – Faculty
Valtiotieteellinen tiedekunta

Laitos – Institution – Department
Sosiaalitieteiden laitos

Tekijä – Författare – Author
Marjaana Hakala

Työn nimi – Arbetets titel – Title
Vammaisuuden mediarepresentaatiot – toiseuttavia stereotyyppioita vai progressiivisia lähestymistapoja?

Oppiaine – Läroämne – Subject
Yhteiskuntapolitiikka

Työn laji – Arbetets art – Level
Kandidaatintutkielma

Aika – Datum – Month and year
05/2018

Sivumäärä – Sidoantal – Number of pages
33

Tiivistelmä – Referat – Abstract

Tarkastelen tutkielmassani vammaisuuden mediaesityksiä ja niiden merkityksiä. Maailman terveysjärjestö (WHO) arvioi, että maailman väestöstä noin 15 prosenttia on vammaisia. Vammaisten ihmisten määrän uskotaan lisääntyvän väestön ikääntymisen myötä. Monet vammaiset ihmiset kokevat syrjintää, mikä johtuu negatiivisista asenteista ja tietämättömyydestä. Mediaesitykset tuottavat todellisuutta ja rakentavat maailmaa ideologisesti muovaamalla ihmisten mielipiteitä, arvoja sekä asenteita. Näin ollen ne vaikuttavat myös vammaisten asemaan ja oikeuksiin.

Tutkimuskysymykseni ovat:

Millaisia stereotyyppioita ja representaatioita mediassa muodostetaan vammaisuudesta? Miten nämä representaatiot muovaavat vammaisuuteen liittyviä asenteita? Uusintavatko ne vammaisuuden negatiivisia stereotyyppioita ja toiseuttavatko ne vai lisäävätkö ne yhteisymmärrystä ja hyväksyntää?

Tutkielmassani tarkastelen vammaisuutta sosiaalisena ja kulttuurisena konstruktiona. Tässä näkökulmassa vammaisuuden määrittely sekä vammaisten ihmisten asema heijastelevat yhteiskunnassa vallitsevaa käsitystä ihmisyydestä ja normaaliudesta. Tutkielmassani esittelen kahdeksan erilaista vammaisuuden määrittelyyn liittyvää lähestymistapaa, jotka ovat moraalinen malli, hyväntekeväisyysmalli, lääketieteellinen malli, sosiaalinen malli, biopsykososiaalinen malli, ihmisoikeusmalli, poliittinen malli sekä vammaisuus kulttuurien diversiteettinä. Teoreettisessa viitekehysessä määrittelen tarkemmin myös median, medioitumisen, mediarepresentaation, toiseuden sekä stereotyypin käsitteet.

Tutkielmani on kirjallisuuskatsaus. Analyysia varten olen valinnut vuosilta 2010–2017 seitsemän tutkimusta ja artikkelia, jotka tarkastelevat vammaisuuden representaatioita erilaisissa mediavälisissä ja kulttuureissa. Vertaan näiden tutkimusten tuloksia 90-luvulla ja 2000-luvun alussa esitettyihin vammaisuuden stereotyyppioihin ja esitystapoihin. Tutkielman johtopäätöksenä voidaan todeta, että suurin osa mediaesityksistä uusintaa edelleen vammaisuuden negatiivisia stereotyyppioita, vaikka joukossa on myös edistyneisempiäkin esitystapoja. Vammaisten ihmisten esittäminen säälin ja hyväntekeväisyyden kohteina, uhreina, avuntarvitsijoina, taakkoina, huolehdittavina, sankareina, kuriositeetteina, uhkina, pahoina, vaarallisina sekä normaaleina on jatkunut edelleen 2000-luvun edetessä. Näiden lisäksi aineistossa esiin nousivat vammaisuuden käyttö metaforisena välineenä sekä ihmisoikeudellinen lähestymistapa.

Vammaisuuden stereotyyppien ja negatiivisten asenteiden kumoaminen vaatii lisää julkista keskustelua, tutkimusta sekä eettisiä ohjeita siitä, millainen luokittelu on haitallista ja millaiset mediaesitykset ovat kielteisiä tai myönteisiä. Vammaisten ihmisten oma kokemus pitäisi saada mediaesityksissä näkyville yhä enemmän ja vammaisuutta pitäisi pyrkiä selittämään useista eri näkökulmista käsin.

Avainsanat – Nyckelord – Keywords

Vammaisuus, sosiaalinen ja kulttuurinen konstruktio, media, mediarepresentatio, stereotypia

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	1
2 MENETELMÄT JA KIRJALLISUUDEN VALIKOITUMINEN	2
3 VAMMAISUUS YHTEISKUNNALLISENA ILMIÖNÄ	4
3.1 Vammaisuus ja määrittelyn ongelmallisuus	4
3.2 Vammaisuus sosiaalisena ja kulttuurisena konstruktiona	6
4 MEDIA TODELLISUUDEN ESITTÄJÄNÄ JA TUOTTAJANA	8
4.1 Media ja medioituminen	8
4.2 Mediaesitykset: kehystäminen ja diskurssit	9
4.3 Toiseuttaminen ja stereotyyppiat	10
5 VAMMAISUUDEN ESITTÄMINEN MEDIASSA	11
5.1 Traditionaaliset ja progressiiviset lähestymistavat	11
5.2 Vammaisuuden stereotyyppiat ja representaatiot mediassa	14
5.3 Esitystapojen merkitykset	20
6 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA	24
LÄHTEET	27
LIITE 1: Tutkimustulosten tiivistäminen	
LIITE 2: Tiivistelmä (2018)	
LIITE 3: Tiivistelmä Barnesin & Nelsonin stereotyyppioista	

1 JOHDANTO

Maailman terveysjärjestö (WHO) arvioi, että maailman väestöstä noin 15 prosenttia on vammaisia. Vammaisten ihmisten määrän uskotaan lisääntyvän väestön ikääntymisen myötä. Terveydellisten ja perinnöllisten syiden lisäksi vammaisuutta aiheuttavia tekijöitä ovat muun muassa tapaturmat, liikenneonnettomuudet, sodat sekä konfliktit. Vammaisuus on moniulotteinen ilmiö ja se voi koskettaa ihmistä joko suoraan tai epäsuorasti. Monet vammaiset ihmiset kokevat leimaamista, syrjintää, autonomian puutetta ja epäoikeudenmukaisuutta (World Health Organization 2015, 1–3; World Health Organization 2018). Suomessa yhdenvertaisuusvaltuutetun vuonna 2016 (45, 100) teettämän selvityksen mukaan vammaisten oikeuksien toteutuminen arjessa on ongelmallista, vaikka oikeudet ovat muodollisesti hyvät. Monet suomalaiset vammaiset kokevat edelleen syrjintää, joka johtuu negatiivisista asenteista, tietämättömyydestä sekä ymmärtämättömyydestä.

Mediaesitykset eli mediarepresentaatiot sekä median ympärivuorokautinen läsnäolo ovat lisääntyneet huomattavasti viimeisten vuosikymmenten aikana. Määrällisen lisääntymisen myötä myös median kulttuurinen ja yhteiskunnallinen merkitys on kasvanut. (Nieminen & Pantti 2012, 9, 15–16.) Mediarepresentaatiot tuottavat todellisuutta ja rakentavat maailmaa ideologisesti. Ne muovaavat ihmisten mielipiteitä, arvoja sekä asenteita. (Nieminen & Pantti 2009, 101, 118–121; Seppänen & Väliaverron 2012, 90, 92, 97.) Mediarepresentaatioiden kautta voidaan joko edistää ihmisten välistä yhteisymmärrystä tai toiseuttaa ja ylläpitää eriarvoisuutta. Toiseuttamisella tarkoitetaan tässä erojen korostamista ja arvottavien hierarkioiden luomista. (Löytty 2005, 161–162, 167; Juhila 2004, 21.) Näin ollen mediarepresentaatiot vaikuttavat myös vammaisten asemaan ja oikeuksiin sekä siihen, miten vammaisuuteen ja vammaisiin ihmisiin suhtaudutaan.

Kandidaatintutkielmassani tarkastelen vammaisuutta sosiaalisena ja kulttuurisena konstruktiona. Tässä näkökulmassa vammaisuuden määrittely sekä vammaisten ihmisten asema ja kohtelu heijastelevat yhteiskunnassa vallitsevaa käsitystä ihmisyydestä ja normaaliudesta. Nämä käsitykset ovat sosiaalisesti tuotettuja ja ne vaihtelevat historiallisen ja kulttuurisen kontekstin mukaan. (Vehmas 2005, 122.) Tutkielmassani

keskityn tarkemmin käsittelemään vammaisuuden mediarepresentaatioita ja niiden yhteiskunnallisia vaikutuksia.

Tutkimuskysymykseni ovat:

Millaisia stereotyyppioita ja representaatioita mediassa muodostetaan vammaisuudesta?

Miten nämä representaatiot muovaavat vammaisuuteen liittyviä asenteita?

Uusintavatko ne vammaisuuden negatiivisia stereotyyppioita ja toiseuttavatko ne vai lisäävätkö ne yhteisymmärrystä ja hyväksyntää?

Kandidaatintutkielmani on kirjallisuuskatsaus. Tutkielman toisessa luvussa kuvaan miten olen etsinyt ja valikoinut kirjallisuutta. Kolmannessa luvussa keskityn vammaisuuden määrittelemiseen ja käsittelen sitä yhteiskunnallisena ilmiönä.

Neljännessä luvussa käsittelen mediaa todellisuuden esittäjänä ja tuottajana. Määrittelen tässä luvussa tarkemmin median, medioitumisen, mediarepresentaation, toiseuden ja stereotypian käsitteet. Viidennessä luvussa esittelen medialle ominaisia lähestymistapoja vammaisuuteen ja vastaan tutkimuskysymyksiin aineiston pohjalta. Kuudes luku sisältää johtopäätökset ja pohdinnan.

2 MENETELMÄT JA KIRJALLISUUDEN VALIKOITUMINEN

Kirjallisuuskatsaustani varten olen etsinyt kirjallisuutta Helka- ja Helmet-kirjastojen kokoelmahauulla sekä artikkelihauulla ja Google Scholar -tietokannasta. Kirjastojen artikkelihauussa olen rajannut hakutuloksiin vain vertaisarvioidut artikkelit. Google Scholarin kautta valikoitujen lähteiden kohdalla olen tarkistanut, että ne ovat vertaisarvioituja. Hakusanoina olen käyttänyt muun muassa seuraavia sanoja sekä erikseen että yhdistellen: *vammaisuus, vamma, toiseus, toiseuttaminen, kulttuurinen konstruktio, sosiaalinen konstruktio/nismi, kieli, stereotypia, asenne, kohtelu, syrjintä, representaatio, mediarepresentaatio, esitys, media, tutkimus, disability, disability studies, disability media studies, research, study, survey, representation, portrayal, image, otherness, othering, to other, language, stereotype, discrimination, attitude, television, film ja newspaper*. Olen myös hyödyntänyt löytämäni kirjallisuuden lähdeluetteloja etsimällä niistä aiheeni kannalta kiinnostavia lähteitä. Olen arvioinut julkaisujen soveltuvuutta otsikoiden, abstraktien, sisällysluetteloiden, julkaisijoiden

sekä julkaisu vuosien perusteella. Google-haun kautta olen etsinyt luotettavien järjestöjen ja viranomaistahojen, kuten Yhdistyneiden Kansakuntien (YK), Maailman terveysjärjestön ja Suomen yhdenvertaisuusvaltuutetun, tuottamaa tietoa vammaisuudesta, vammaisten asemasta ja oikeuksista.

Analyysiosiota (luku 5) varten olen valinnut seitsemän tutkimusta ja artikkelia, jotka on julkaistu vuosien 2010-2017 välillä. Pyrin tarkastelemaan aiheita mahdollisimman laajasti ja siitä syystä olen valinnut tutkimuksia, jotka keskittyvät keskenään erilaisiin mediavälineisiin eri kulttuureissa. Becketin, Ellisonin, Barretin ja Shahin (2010) tutkimus käsittelee vammaisuuden representaatioita brittiläisessä lastenkirjallisuudessa. Sofferin, Rimmermanin, Blanckin ja Hillin (2010) tutkimus keskittyy vammaisuuden mediarepresentaatioihin Israelissa. Connin ja Bhugran (2012) tutkimus koskee autismin representaatioita Hollywood-elokuvissa. Chenin, Hsun, Shun ja Fetzerin (2012) tutkimus käsittelee kehitysvammaisten representaatioita taiwanilaisissa sanomalehdissä ja Hallerin ym. (2012) tutkimus vammaisuuden esityksiä kanadalaisissa sanomalehdissä. Zhangin ja Hallerin (2013) tutkimus tuo esiin mitä vammaiset ihmiset ajattelevat vammaisuuden mediarepresentaatioista amerikkalaisessa mediassa. Diffrientin (2017) puolestaan keskittyy artikkelissaan analysoimaan vammaisuuden representaatioita kolmessa eteläkorealaisessa elokuvassa. Vertaan näiden kaikkien tuloksia Colin Barnesin (1992) ja Jack A. Nelsonin (2003) aiemmin nimeämiin mediassa esiintyviin vammaisuuden stereotypioihin ja pohdin sen pohjalta uusintaako media edelleen samoja stereotypioita kuin 1990-luvulla vai onko esityksissä tapahtunut muutoksia. Esittelen kaikki tutkimukset vielä tarkemmin luvussa 5.2.

Suomessa vammaisten mediarepresentaatioita on tutkittu lähinnä opinnäytetyötasolla, enkä siitä syystä en ole varsinaiseen analyysiaineistoon valinnut yhtään suomalaista tutkimusta. Luvun 5.2. lopussa esittelen kuitenkin Jutta Mattssonin pro gradu -tutkielman (2010) tuloksia ja vertaan niiden samankaltaisuutta analyysiaineiston tuloksiin.

Useissa löytämissäni viimeaikaisissa tutkimuksissa on tarkasteltu vammaisuuden representaatioita sosiaalisessa mediassa sekä mediaesitysten yleisövaikutuksia erilaisissa koetilanteissa (ks. esim. Pearson & Trevisan 2015; Hadley 2016; Lu, Webber, Romero & Chirino 2018). Olen kuitenkin rajannut nämä tutkimukset tarkastelun

ulkopuolelle osittain selkeyden vuoksi ja osittain myös siksi, että olen halunnut keskittyä tässä tutkielmassa muiden kuin vammaisten itsensä tuottamiin mediarepresentaatioihin.

3 VAMMAISUUS YHTEISKUNNALLISENA ILMIÖNÄ

3.1 Vammaisuus ja määrittelyn ongelmallisuus

YK:n yleissopimuksessa vammaisten henkilöiden oikeuksista vammaisiksi luetaan ne henkilöt, joilla on jokin pitkäaikainen fyysinen, mielenterveydellinen tai älyllinen vamma taikka aistivamma, joka ympäristön esteiden kanssa yhdessä vaikeuttaa heidän osallistumistaan yhteisön ja yhteiskunnan toimintaan tasavertaisella tavalla verrattuna muihin (United Nations 2006, 4).

Vammaisuus käsitteenä on kuitenkin ongelmallinen, sillä sen määrittely on kontekstisidonnaista ja se vaihtelee eri yhteiskuntapoliittisissa järjestelmissä sekä asiantuntijoiden tulkinnoissa. Vammaisuuden määrittely heijastaa yhteiskunnassa vallitsevaa käsitystä ihmisestä ja normaaliudesta, mistä johtuen määrittely myös muuttuu ajan mukana. Uudet käsitystavat harvoin kuitenkaan kokonaan syrjäyttävät vanhoja vaan erilaiset paradigmat elävät rinnakkain. (Savtschenko, Suikkanen & Linnakangas 2010, 68.) Vammaisuuden määrittelyyn liittyen voidaan toisistaan erottaa ainakin seitsemän lähestymistapaa: moraalinen malli, hyväntekeväisyysmalli, lääketieteellinen malli, sosiaalinen malli, biopsykososiaalinen malli, ihmisoikeusmalli ja poliittinen malli. Näiden lisäksi vammaisuus voidaan nähdä tyypillisenä kulttuurien diversiteettinä.

Vammaisuuden moraalisen mallin mukaan vammat ja sairaudet ovat moraalisten rikkeiden seurausta. Tämä malli hallitsi erityisesti antiikissa ja keskiajalla. Näinä aikoina oli yleistä, että vammaiset suljettiin yhteiskunnan ulkopuolelle tai jopa surmattiin. (Vehmas 2012, 269.) Vammaisuuden moraaliseen malliin linkittyy hyväntekeväisyysmalli, joka on ollut yleinen kristillisessä vammaistyössä ja on myös sitä kautta vaikuttanut maalliseen vammaistyöhön. Tässä mallissa vammaiset henkilöt

ymmärretään säälin kohteina ja passiivisina avuntarvitsijoina, joskus jopa viallisten ruumiidensa uhreina. (Vehmas 2005, 30-31.)

Lääketieteellinen malli määrittelee vammaisuuden elimellisten vammojen sekä toimintavajeiden kautta ja sitä tarkastellaan yksilön ongelmana, jota pyritään helpottamaan lääketieteellisillä menetelmillä. Vammaisuuden sosiaalinen malli tunnistaa ulkoisten tekijöiden, kuten yhteiskunnan rakenteiden, asenteiden ja ympäristön esteellisyyden, merkityksen vammaisuuden tuottamisessa sekä korostaa vammaisten yhteiskunnassa kokemaa eriarvoisuutta (Savtschenko ym. 2010, 67–68). Malli tekeekin eron elimellisen vamman ja vammaisuuden välille. Elimellisellä vammalla tarkoitetaan lääketieteellisesti määriteltyä elimellistä vauriota, kuten osittain tai kokonaan puuttuvaa raajaa, elintä, ruumiin tai mielen toimintoa. Vammaisuudella sen sijaan tarkoitetaan sosiaalista ilmiötä, joka syntyy yksilön (jolla elimellinen vamma) ja yhteisön välisessä vuorovaikutuksessa. (Vehmas 2005, 17, 110–111, 120.)

Biopsykososiaalisessa mallissa pyritään kokonaisvaltaiseen näkökulmaan yhdistämällä keskenään sekä lääketieteellinen että sosiaalinen malli. Terveystilanteeseen liittyvien tekijöiden lisäksi kiinnitetään huomiota siis myös ympäristö- ja yksilötekijöihin, kuten saatavilla olevaan tukeen, palveluihin, apuvälineisiin, työtilanteeseen ja perheeseen. WHO:n vammaisuuteen ja toimintakykyyn liittyvä ICF-luokitus edustaa tätä näkökulmaa ja se kuvaa toimintakykyä moniulotteisena, vuorovaikutuksellisena ja dynaamisena tilana. ICF erottelee toimintakyvyn kolme tasoa, jotka ovat yhteydessä keskenään. Nämä tasot ovat 1) kehon rakenteet ja toiminnot, 2) kehon rakenteisiin ja toimintojen varaan osittain rakentuvat suoritukset sekä 3) osallistuminen eri elämäntilanteisiin ja yhteisön elämään. (Savtschenko ym. 2010, 68; Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2016a; Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2016b.)

Ihmisoikeusmalli tarkastelee vammaisuutta ihmisoikeuskysymyksenä, jolloin päähuomio keskitetään vammaisen ihmisoikeuksiin, niiden toteutumiseen ja toteuttamiseen. Muun muassa YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista (United Nations 2006) edustaa tätä näkökulmaa. Poliittisen mallin voidaan nähdä olevan sosiaalisen mallin ja ihmisoikeusmallin laajennus. Tämä on Hisayo Katsuin väitöskirjassaan kehittänyt paradigma. (Savtschenko ym. 2010, 68.) Poliittisessa mallissa vammaisuus määritellään oikeuksien puuttumiseksi. Mallin mukaan

yhteiskunnan toiminta ja ympäristön rakenteet ovat toteutettu niin, että ne eivät mahdollista vammaisten oikeuksien toteutumista. (Katsui 2005, 16.)

Näiden paradigmojen lisäksi vammaisuus voidaan nähdä ihmisille tyypillisenä kulttuurien diversiteettinä. Esimerkiksi kuurojen keskuudessa vallitsee näkemys, että kuurous ei ole vamma vaan että kuurot muodostavat vähemmistökulttuurin, jolla on oma kieli, historia ja instituutiot. Tämä lähestymistapa ei ole kuitenkaan kovin yleinen. Kaikista perinteisin tapa ymmärtää vammaisuus on rakentunut lääketieteellisten käsitteiden varaan. (Savtschenko ym. 2010, 67–68.) Lääketieteellistä mallia on kuitenkin kritisoitu paljon ja sosiaalisen mallin juuret ovatkin 1960- ja 1970-luvuilla vammaisten ihmisten poliittisessa aktivoitumisessa, joka liittyi lääketieteellisen mallin kyseenalaistamiseen (Vehmas 2005, 109). Ihmisoikeusmalli on lähestymistavoista uusin (Savtschenko ym. 2010, 68).

Vammaisuus on siis hyvin laaja käsite, joka kattaa alleen fyysiset vammat, toiminnanrajoitteet, osallistumisen rajoitukset sekä ympäristön vammauttavat tekijät. Vammaisuus on sekä lääketieteellinen että sosiaalinen ja kulttuurillinen ilmiö, joka ilmenee ja muokkautuu ajan ja ympäristön mukana.

3.2 Vammaisuus sosiaalisena ja kulttuurisena konstruktiona

Yhteiskuntatieteellisessä vammaistutkimuksessa sosiologinen näkökulma on syrjäyttänyt lääketieteellisen näkökulman, ja vammaisuutta sekä siihen liittyviä toiminnanrajoituksia ei enää samaisteta yksilön elimellisiin vammoihin vaan ne nähdään sosiaalisesti tuotettuina ilmiöinä (Vehmas 2012, 278). Vammaisuutta voidaan kuitenkin tutkia ja tarkastella erilaisten teoreettisten selitysmallien kautta. Usein sosiaalisen vammaistutkimuksen kirjallisuudessa tehdään jako materialististen ja sosiaaliskonstruktivististen mallien välillä. Materialistiset selitysmallit tarkastelevat vammaisuuden taloudellisyhteiskunnallisia lainalaisuuksia, kun taas sosiaaliskonstruktivistiset selitysmallit tarkastelevat vammaisuutta kielen ja kulttuuristen representaatioiden eli esitysten ja kuvausten näkökulmasta käsin. (Vehmas 2005, 119.)

Sosiaalisen konstruktionismi on tieteenfilosofian suuntaus, joka käsittää alleen eri lähestymistapoja, kuten diskurssianalyysin ja kriittisen psykologian. Suuntauksen klassikkona pidetään Bergerin ja Luckmannin (1966) *The Social Construction of Reality* –teosta. (Burr 2003, 1, 12.) Sosiaalinen konstruktionismi korostaa kieltä, ideoita ja arvoja, joiden nähdään osaltaan olevan materiaalistien olosuhteiden perusta. Sosiaalisen konstruktionismin näkökulmasta kielenkäyttö ei vain kuvaa todellisuutta vaan myös luo sitä. (Berger & Luckmann 1994; sit. Vehmas 2005, 122.) Vammaisuus ei siis ole universaali ilmiö vaan saa aina merkityksensä yhteydessä tiettyyn sosiaaliseen ja kulttuuriseen ympäristöön sekä sen uskomuksiin ja arvoihin. Koska vammaisuus on sosiaalisen konstruktionismin mukaan ensisijaisesti sosiaalisesti luotua todellisuutta, se voidaan myös poistaa muuttamalla niitä käsityksiä, arvoja ja käytäntöjä, jotka pitävät yllä joidenkin ihmisten toiminnanrajoituksia. Se miten kulttuuri ja yhteiskunta määrittelevät muuan muassa hyvän elämän, hyvän käytöksen, normaalin ja poikkeavuuden vaikuttaa myös siihen minkälaisen painoarvon erilaiset elimelliset vammat saavat. (Vehmas 2005, 122.)

Kielellä on keskeinen rooli vammaisuuden sosiaalisessa konstruoinnissa. Vammaisista käytetty kieli vaikuttaa siihen mitä ihmiset ajattelevat vammaisista ja miten he vammaisia kohtelevat. Esimerkiksi ilmaukset ”kärsii Downin syndroomasta”, ”sidottu pyörätuoliin”, ”riski saada vammaisen lapsi” sekä ”erityinen tarve” luovat mielikuvia kärsivistä ja avuttomista ihmisistä. Erityisesti eri alojen ammattilaisten kielenkäytöllä on merkittävä rooli rakennettaessa käsityksiä vammaisuudesta, sillä se heijastaa ja rakentaa ajattelutapoja, jotka vaikuttavat vammaisia koskeviin käytäntöihin ja päätöksiin. Materiaaliset järjestelyt ja sosiaaliset konstruktiot liittyvät siis vahvasti toisiinsa. Esimerkiksi käsitykset ihmisten ”normaalista” tavasta liikkua vaikuttavat siihen, miten kaupunkiympäristö rakennetaan ja toisaalta se, miten ympäristö on rakennettu vaikuttaa ihmisten käsityksiin toivottavasta ja ei-toivottavasta liikkumiskyvystä. (Vehmas 2005, 123–124.)

Vaikka vammaisuus määrittyykin ihmisyhteisössä suhteessa kulttuuriin uskomuksiin ja vaatimuksiin, vammaisuuden kaikkia ulottuvuuksia ei voida selittää pelkästään sosiaalisilla tekijöillä. Joihinkin elimellisiin vammoihin liittyy muun muassa kipua, rajoituksia ja kärsimyksiä, joita ei voida poistaa ympäristön muutoksilla. Käsitykset

hyvästä elämästä, onnellisuudesta ja vammaisuuden merkityksestä liittyvät kuitenkin aina tiettyyn kulttuuriseen ja historialliseen tilanteeseen. (Vehmas 2012, 277–278.)

4 MEDIA TODELLISUUDEN ESITTÄJÄNÄ JA TUOTTAJANA

4.1 Media ja medioituminen

Median käsite tulee latinankielisestä sanasta *medium*, jonka monikkomuoto on *media*. *Medium*-sanalla viitataan välittäjään tai välineeseen, julkiseksi tekemiseen sekä julkaisemisen keinoihin. Suomenkielessä mediaa voidaan käyttää viitatessa yksittäiseen välineeseen tai yleiskäsitteenä joukkoviestinnän kokonaisuuteen eli median avulla tapahtuvaan merkitysten välittämiseen, jakamiseen ja tulkintaan. (Nieminen & Pantti 2009, 14.) Yleisimmin medialla tarkoitetaan perinteisiä joukkoviestimiä, kuten televisiota, elokuvia, radiota sekä lehdistöä ja niiden verkkojulkaisuja. Käsitteellä voidaan kuitenkin viitata myös sosiaalisiin medioihin, kuten Facebookiin, YouTubeen ja Twitteriin. Viimeisen parinkymmenen vuoden aikana niin sanotun digitaalisen vallankumouksen, internetin ja mobiiliviestinnän kehityksen myötä, mediat ovat kuitenkin yhdistyneet toisiinsa ja rajat ovat hämärtyneet. Esimerkiksi sanomalehtien verkkojulkaisut ovat lisääntyneet ja ne voivat sisältää liikkuvaa kuvaa. Lukijoiden on usein myös mahdollista kommentoida verkkojulkaisuja. Nykyisin mediasta puhuttaessa viitataan usein ilmiöön, joka on sekoitus vanhaa perinteistä joukkoviestintää ja uutta verkkoviestintää. Laajasti ymmärrettynä medialla tarkoitetaan viestintäteknologiaa, sisältöjä, sisältöjen tuottamista ja käyttöä sekä vuorovaikutusta. Median kautta ihminen kytkeytyy julkisuuteen ja toisiin ihmisiin. (Seppänen, & Väliaverron 2014, 10; Sumiala 2010, 75–76.)

Mediaesitykset ja –teknologiat sekä median ympärivuorokautinen läsnäolo ovat lisääntyneet huomattavasti viimeisten vuosikymmenten aikana. Näin ollen voidaan myös päätellä, että median kulttuurinen ja yhteiskunnallinen merkitys on myös kasvanut. (Nieminen & Pantti 2012, 9, 15–16.) Median merkityksestä puhuttaessa käytetään usein medioitumisen käsitettä. Medioitumisen sijasta voidaan käyttää myös medialisoitumisen tai mediatisoitumisen käsitteitä. (Seppänen & Väliaverron 2012, 41.) Medioitumisella tarkoitetaan sellaista yhteiskunnallista tilannetta, jossa ihmisten

tiedot, ymmärrys, asenteet, elämykset ja arkitotuudet, kuten mikä on oikein tai väärin, mitä on hyvinvointi tai kauneus, rakentuvat enenevässä määrin median välityksellä eikä niinkään välittömien kokemusten ja elämysten varaan. Media tarjoaa tiedon ja kokemusten lisäksi myös identiteettejä. Identiteettityön medioitumisella tarkoitetaan sitä, että ihmiset löytävät median avulla yhä useammin vastauksia ”kuka minä olen” ja ”keitä me olemme” –kysymyksiin. Media tarjoaa identiteettien ja arvojen muodostamiseen sekä hyviä että huonoja malleja. Hyvät mallit lisäävät demokratiaa ja suvaitsevaisuutta, huonot mallit välittävät negatiivisia stereotyyppisiä ihmiskuvia. Identiteetin määrittelyyn kuuluvat myös samanlaisuuden ja erilaisuuden kysymykset, sillä identiteettiä rakennetaan aina suhteessa muihin ihmisiin ja kulttuuriin. Medialla on siis valtaa joko toimia erilaisten ryhmien yhteistä identiteettiä vahvistavana tai eroavaisuuksia korostavana areenana. (Nieminen & Pantti 2012, 15–17.)

Koska media ei ole vain ikkuna maailmaan vaan myös kenttä, jossa luodaan ja määritellään todellisuutta, kilpailu julkisesta huomiosta on kovaa. Tästä syystä yhteiskunnan hallintokoneisto, yritykset, puolueet, kansalaisjärjestöt sekä monet muut toimijat rakentavat tarkkoja mediastrategioita. (Seppänen & Väliverronen 2014, 10.) Media ei siis yksin määrittele yhteiskunnallisen kehityksen suuntaa vaan kehitys tapahtuu ihmisten, talouden, politiikan, kulttuurin ja median vuorovaikutuksessa (Seppänen & Väliverronen 2014, 15; Nieminen & Pantti 2012, 20).

4.2 Mediaesitykset: kehystäminen ja diskurssit

Mediaesitykset eli mediarepresentaatiot tuottavat todellisuutta ja rakentavat maailmaa ideologisesti. Representaatio tarkoittaa yksinkertaistetusti jonkin esittämistä jonakin sanallisten, kuvallisten tai äänellisten merkkien avulla. Esitettävä asia tuodaan tällöin esille jostakin tietystä näkökulmasta käsin, valmiiksi rajattuna ja tulkittuna eli kehystettynä. Mediarepresentaatiot muovaavat tällä tavalla mielipiteitä, arvoja ja asenteita. Ne myös vaikuttavat eri ihmisryhmien asemaan ja oikeuksiin sekä ihmisten välisiin suhteisiin yhteiskunnassa. (Nieminen & Pantti 2009, 101, 118–121; Seppänen & Väliverronen 2012, 90, 92, 97.) Kulttuurintutkimuksessa puhutaan representaatioiden politiikasta. Representaation politiikaksi kutsutaan niitä kehystämiseen liittyviä valintoja, joiden tuloksena mediaesitykset ovat sellaisia kuin ovat. (Seppänen &

Väliverronen 2012, 94.) Nämä valinnat sekä rakentuvat kulttuurisesti ja poliittisesti että tuottavat yhteiskunnallista ja poliittista todellisuutta. (Nieminen & Pantti 2009, 118–119).

Mediarepresentaatioiden tuottamiseen liittyy olennaisesti myös diskurssin käsite. Representaation tavoin diskurssin käsite viittaa merkityksenannon ja vuorovaikutuksen prosessiin, jossa mediaesityksiä tuotetaan sekä tämän prosessin vaikutuksiin. Diskurssilla tarkoitetaan yhteiskunnan eri instituutioiden toimintaan liittyviä suhteellisen vakiintuneita ajattelu- ja ilmaisutapoja, jotka myös näkyvät mediarepresentaatioissa. Institutionaalista näkökulmasta diskurssit tuottavat tietoa, uskomuksia ja sosiaalista järjestystä. Viestinnän ja yhteiskunnan tutkimuksessa tätä käsitettä käytetään usein kuitenkin väljemmässä merkityksessä viittaamaan vain esittämisen tapaan. Kun kehystämisen käsitteen avulla voidaan hahmottaa mediaesitysten tuottamiseen sisältyvien valintojen ja muokkausten prosessia, diskurssin käsitteen avulla voidaan syventää ymmärrystä kielenkäytöstä sosiaalisena toimintana. Ferdinand de Saussure (1857–1913), yksi kielitieteen perustajista, on esittänyt, ettei kieli vain heijasta ulkopuolellaan olevaa todellisuutta vaan että todellisuuden merkitykset tuotetaan itse kielessä. Nämä merkitykset sekä kieli ovat perustaltaan ihmisten vuorovaikutuksen tuotetta ja historiallisesti muuttuvia. (Seppänen & Väliverronen 2012, 103–105.)

4.3 Toiseuttaminen ja stereotypiat

Toiseuden käsitettä voidaan avata hieman sen synonyymien kautta, joita ovat muun muassa vieraus, poikkeavuus, eroavaisuus, muukalaisuus ja vastakkaisuus. Toiseuden käsitettä käytetään jäsentämään suhdetta tutun ja vieraan, normin tai poikkeuksen välillä. Sen avulla voidaan siis kuvata valtasuhdetta, jossa joku tai jokin ymmärretään erilaiseksi ja toista alemmaksi. Toista arvioitaessa esiin nousevat ensisijaisesti erot eivätkä yhdistävät piirteet. Seurauksena on usein arvottava hierarkia. Toiseutta syntyy sosiaalisessa vuorovaikutuksessa sekä erilaisten representaatioiden kautta (Löytty 2005, 161–162, 167.)

Kielelliseen kommunikaatioon ja esittämiseen liittyy väistämättä tyypittelyä ja yleistämistä. Tyypittelyn ja luokittelun avulla luodaan sosiaalista ja moraalista järjestystä, varmuutta ja ennustettavuutta maailmaan, mutta se voi olla myös leimaavaa. (Juhila 2004, 21; Nieminen & Pantti 2009, 120–121.) Luokittelu ja kategoriat tuottavat ihmisille sosiaalisia identiteettejä. Sosiaalinen identiteetti rakentuu siten, että ihminen joko asettaa itsensä tai muut asettavat hänet tiettyyn kategoriaan, johon liitetään tiettyjä ominaisuuksia ja toimintaohjeita. (Antaki & Widdicombe 1998, 3–4; Juhila 2004, 23.) Jos tietyn kategorian luonnehdinnat ovat kulttuurisesti vahvasti jaettuina, pelkästään sen mainitseminen riittää synnyttämään jatkopäätelmiä ihmisen luonteesta ja käyttäytymisestä (Juhila 2004, 23). Tyypittelystä voidaan siis erottaa toisistaan neutraalit ja joustavat luonnehdinnat sekä stereotyyppit. Stereotyyppiä on tiettyihin ihmisryhmiin tai asioihin kohdistuva yleistys tai yksinkertaistus, joka ei huomioi yksilöiden välisiä eroja tai kontekstia. (Nieminen & Pantti 2009, 120–121.) Tyypittelyä on esimerkiksi toteamus ”hänellä on sisäkorvaistute” tai ”hän on arabi” ja stereotyyppittelyä automaattisen jatkopäätelmän tekeminen ”hänen on sisäkorvaistutteen vuoksi vaikea ymmärtää puhetta” tai ”koska hän on arabi, hänellä on tulinen luonne”.

Mediarepresentaatioiden kautta voidaan siis toisaalta ylläpitää yhteiskunnallista ja kulttuurista järjestystä sekä edistää ihmisten välistä yhteisymmärrystä, mutta myös toiseuttaa ja ylläpitää eriarvoisuutta tuottamalla ihmisille kielteisillä ominaisuuksilla ja käyttäytymisodotuksilla ladattuja identiteettivankiloita (Löytty 2005, 167; Juhila 2004, 21, 24).

5 VAMMAISUUDEN ESITTÄMINEN MEDIASSA

5.1 Traditionaaliset ja progressiiviset lähestymistavat

Vammaisuuden representaatiot mediassa heijastavat sitä, miten heihin yleisesti suhtaudutaan yhteiskunnassa. Toisaalta vammaisuuden kulttuurinen esittäminen vaikuttaa ihmisten käsityksiin vammaisuudesta ja sitä kautta myös vammaisten aseman ja elämän muotoutumiseen. Monet tutkijat ovat sitä mieltä, että vammaisuus hahmotetaan mediassa usein yksilön ominaisuutena, eikä juuri koskaan sosiaalisena ongelmana. Vammaisuuden mediarepresentaatioiden yhteydessä puhutaan normaalius-

genrestä. Normaalius-genressä vammaisuus kuvataan yksilön sairaalloisena tilana, josta tulisi pyrkiä eroon. Poikkeavuus esitetään epäjärjestyksenä ja kaaoksena, jonka kautta yleisö voi hahmottaa ja vahvistaa kokemustaan omasta normaaliudestaan. (Vehmas 2005, 132, 135–136.) Vammaistutkija Tom Shakespearen (1994, 287) mukaan vammaisuuden kulttuuriset representaatiot esittävät vammaiset pikemminkin objekteina kuin subjekteina. Schwarzin ym. (2010, 841) mukaan vammaiset ihmiset näkyvät liian vähän mediassa ja heidät usein esitetään virheellisesti säälettävinä henkilöinä tai ihailtavina superihmisinä. Toisaalta vammaisia on viime aikoina alkanut näkyä televisio-ohjelmissa ja mainoksissa myös inhimillisemmissä ja realistisemmissä rooleissa integroituna sosiaaliseen maailmaan eikä vain välineenä edustamassa positiivista erilaisuutta tai negatiivista toiseutta (EnglandKennedy 2008, 101).

Amerikkalainen joukkoviestinnän ja vammaisuuden mediarepresentaatioiden tutkija John Clogston (1990; sit. Haller 1995, 26, 29–30; sit. Barnes & Mercer 2010, 193) on tunnistanut medialle viisi alla lueteltua ominaista lähestymistapaa vammaisuuteen:

1. Lääketieteellinen malli (Medical Model)

Vammaisuus nähdään sairautena tai vikana. Vammaiset ihmiset esitetään terveydenhuollon ammattilaisista riippuvaisina ja passiivisina henkilöinä, jotka eivät vammaisuutensa vuoksi osallistu tavanomaisiin aktiviteetteihin.

2. Sosiaalinen poikkeavuus (Social Pathology Model)

Vammaiset esitetään vähäosaisina, jotka ovat riippuvaisia yhteisön tai yhteiskunnan huolenpidosta. Huolenpito, kuten taloudellinen tuki, nähdään lahjana, ei oikeutena.

3. Supervammainen (Supercrip Model)

Vammaiset esitetään poikkeavina yksilöinä, joilla on yli-inhimillisiä ominaisuuksia tai ovat erityisiä, koska pystyvät vammasta huolimatta elämään tavallista elämää.

4. Vähemmistöryhmä (Minority/Civil Rights Model)

Vammaiset nähdään vähemmistöryhmänä, joka kohtaa poliittisia epäkohtia. Vammaisilla on kansalaisoikeuksia, joiden puolesta he voivat taistella kuten muutkin ihmisryhmät. Mahdollisuus osallistua yhteiskunnan toimintaan nähdään kansalaisoikeutena.

5. Kulttuurinen moninaisuus (Cultural Pluralism Model)

Vammaiset ihmiset nähdään moniulotteisesti ja vammoja/vammaisuutta ei tule korostaa tarpeettomasti. Vammaiset esitetään niin kuin vammattomat.

Beth Haller (1995, 27, 29–30; Barnes & Mercer 2010, 193) on lisännyt tähän listaan vielä kolme lähestymistapaa:

6. Taloudellinen malli (Business Model)

Vammaiset esitetään kustannuseränä yhteiskunnalle. Yhteiskunnan esteettömäksi tekeminen ei ole kannattavaa, koska se on liian kallista.

7. Oikeudellinen malli (Legal Model)

Vammaisilla on laillisia oikeuksia ja he voivat käyttää oikeudellisia keinoja syrjinnän vastustamiseen.

8. Kuluttaja (Consumer Model)

Vammaiset nähdään kuluttajina ja markkina-alueena. Yhteiskunnan esteettömäksi tekeminen nähdään kannattavana, sillä vammaisten työssäkäynti lisää heidän kulutusmahdollisuuksiaan ja vähentää valtion tukien tarvetta.

Lähestymistavoista lääketieteellisen mallin, sosiaalisen poikkeavuuden, supervammaisen sekä taloudellinen mallin mukaiset mediaesitykset edustavat traditionaalista suhtautumistapaa ja ovat vaikutuksiltaan yleensä negatiivisia. Mediaesityksiä, joissa vammaisuutta lähestytään vähemmistöryhmän, kulttuurisen moninaisuuden, oikeudellisen mallin tai kuluttajan näkökulmasta voidaan pitää progressiivisinä ja vaikutuksiltaan positiivisempina. (Haller 1995, 27–30.) Barnesin ja

Mercerin (2010, 193) mukaan traditionaaliset lähestymistavat näkyvät mediaesityksissä enemmän kuin progressiiviset lähestymistavat.

5.2 Vammaisuuden stereotypiat ja representaatiot mediassa

Colin Barnes (1992, 1, 5, 7–19) on tutkinut 1990-luvun alussa vammaisuuden representaatioita brittiläisessä mediassa. Tutkimuksen aineistona on käytetty aiempia aiheesta tehtyjä tutkimuksia ja analysointimenetelmänä on ollut sisällönanalyysi. Tutkimus on tehty yhteistyössä vammaisjärjestöjen ja mediaorganisaatioiden kanssa. Barnes nimeää tutkimustuloksenaan 11 mediassa esiintyvää vammaisuuden stereotypiaa: vammaisen säälin ja hyväntekeväisyyden kohteena, vammaisen väkivallan kohteena, vammaisen uhkana ja pahana, vammaisen kuriositeettina, vammaisen sankarina, vammaisen koomisena tai pilkan kohteena, vammaisen itsensä pahimpana vihollisena, vammaisen taakkana, vammaisen seksuaalisesti epänormaalina, vammaisen kyvyttömänä yhteiskunnan jäsenenä ja vammaisen normaalina. Jack A. Nelson on puolestaan tutkinut vammaisuuden representaatioita amerikkalaisessa mediassa 1980-luvulta 2000-luvun alkuun asti (Jensen 2002, 182). Nelson (2003, 176–180) on nimennyt tutkimustensa pohjalta kuusi yleistä vammaisuuden stereotypiaa: vammaisen uhrina, vammaisen uhkana, vammaisen sankarina, vammaisen sopeutumattomana, vammaisen huolehdittavana sekä vammaisen, jonka ei olisi pitänyt selvitä.

Barnesin (1992, 5) mukaan vammaisuuden stereotypiat perustuvat paljolti entisaikojen taikauskoon, myytteihin ja uskomuksiin. Nämä stereotypiat jatkavat olemassa oloaan osittain siitä syystä, että mediassa jatkuvasti uusinnetaan niitä vammaisuuteen liittyvissä representaatioissa. Seuraavaksi tarkastelen seitsemää uudempaa tutkimusta ja artikkelia vuosilta 2010–2017 ja vertaan niiden tuloksia Barnesin ja Nelsonin nimeämien stereotyyppien kanssa. Tavoitteena on selvittää uusintavatko mediaesitykset edelleen vammaisuuden negatiivisia stereotyyppioita vai ovatko ne muuttuneet 2000-luvun kuluessa ja jos, niin millä tavalla.

Becket ym. (2010, 373, 378–383) ovat tutkineet vammaisuuden representaatioita brittiläisille alakoululaisille (5–11-vuotiaille) tarkoitettussa lastenkirjallisuudessa.

Tutkimuksessa on käyty läpi 100 lastenkirjaa, joissa on joko vammaisuuteen liittyviä teemoja tai hahmoja. Aineistoon valittiin vain vuoden 1990 jälkeen julkaistuja fiktiivisiä ja ei-fiktiivisiä kirjoja, jotka ovat kouluille helposti saatavilla tai suositeltuja. Tutkimusmenetelmänä on käytetty laadullista dokumenttianalyysia / sisällönanalyysia. Tutkimuksen tuloksena löydettiin sekä negatiivisia että positiivisia representaatioita. Becket ym. nimeävät viisi ongelmallista asiaa ja teemaa, jotka useissa kirjoissa esiintyi: epäasiallinen ja syrjivä kieli, vammaisuus yksilön ongelmana ja tragediana, ihmeperantumiset ja ylionnelliset loput, vammaisuus kuriositeettina, vammainen moraalisenä tai hengellisenä välineenä. Vaikka kirjoissa esiintyi ongelmallisia esitystapoja, Becket ym. nostavat esiin myös kaksi positiivista teemaa: vammaisuus osana monimuotoisuutta ja syrjinnän vastustaminen. Kirjoissa, joissa vammaisuus nähtiin osana monimuotoisuutta, vammaiset esitettiin yhteisöjensä täysivaltaisina jäseninä ja vammaisuus oli vain yksi ominaisuus muiden joukossa. Syrjintää vastustavissa kirjoissa nostettiin esiin vammauttavia sosiaalisia tekijöitä, kuten negatiiviset asenteet.

Soffer ym. (2010, 687, 691–695) ovat analysoineet laajassa kirjallisuuskatsauksessaan vammaisuuden mediarepresentaatioita Israelin mediassa vuoden 1998 vammaislainsäädännön uudistuksen jälkeen (Equal Rights for Persons with Disabilities Law of 1998). He ovat käyttäneet lähteenään 11 tutkimusta, jotka on tehty vuosien 1999–2010 välillä. Näistä tutkimuksista viisi on kvantitatiivisia, neljä kvalitatiivisia ja kahdessa on käytetty molempia menetelmiä. Yhdeksässä tutkimuksessa on tutkittu vammaisuuden representaatioita lehdistössä, yhdessä fyysisesti vammaisten kokemuksia vammaisuuden mediarepresentaatioista ja yhdessä tutkittiin vammaisuuden representaatioita televisiossa. Kirjallisuuskatsaus osoittaa, että vammaiset esitettiin Israelin mediassa joko säälin kohteina, uhreina, sankareina tai vaarallisina ’toisina’. Sotilaallisia kielikuvia tai koneellisia metaforia käytetään kuvaamaan kehoa, vammaisuutta ja lääketieteellistä hoitoa. Representaatioissa korostui vammaisuuden yksilökeskeinen lääketieteellinen lähestymistapa.

Conn ja Bhugra (2012, 56–62) ovat tutkineet autismin representaatioita Hollywood-elokuvissa. Aineisto koostuu 23 elokuvasta vuosilta 1969–2010. Tutkimukseen on valittu vain elokuvia, joiden käsikirjoituksissa tai mainosmateriaaleissa on selvästi todettu, että roolihahmolla tai –hahmoilla on autismin kirjoon kuuluva diagnoosi.

Tutkimuksen tuloksena todettiin, että autismin kuvaukset ovat usein dramaattisia ja epärealistisia. Esimerkiksi autistiset roolihahmot reagoivat usein aistiärsykkeisiin fyysisesti dramaattisesti: keinuttamalla kehoaan, taputtamalla, hakkaamalla päätänsä. Osalla hahmoista on vaikuttavia kykyjä, kuten supermuisti tai superkuulo, vaikka todellisuudessa näin harvoin on. Joissakin elokuvissa autismia käytetään emotionaalisena välineenä, jolloin yleisön toivotaan samaistuvan haavoittuvan vaikeuksissa olevan lapsen, epäitsekään vanhemman tai nerokkaan ja omistautuneen psykiatrin asemaan. Autistinen hahmo saatetaan esittää myös naiivina ja nopeasti muuttuvan teknologisen, poliittisen ja sosiaalisen ympäristön vastakohtana. Joissakin elokuvissa esitetään, että autismista voisi parantua lääketieteen tai hypnoosin avulla tai vahvan emotionaalisen tunnesiteen muodostumisen kautta, vaikka tällä hetkellä autismiin ei ole tiedossa parantavaa hoitoa. Joissakin elokuvissa esitetään myös virheellisesti, että autismi johtuisi lapsuuden puutteellisista kiintymyssuhteista tai että autismi olisi seurausta traumaattisesta tapahtumasta. Autismiin liitetään elokuvissa myös myyttejä ja legendoja, esimerkiksi pahojen henkien vaikutusta sekä väkivaltaisuutta. Lisäksi elokuvien kuvaukset ovat puutteellisia, sillä niissä ei ole huomioitu esimerkiksi epilepsian, kuulo-ongelmien ja ruuansulatusongelmien kytkeytymistä autismiin. Elokuvissa ei myöskään ole huomioitu ei-lääkkeellisiä hoitokeinoja, kuten puheterapiaa ja toimintaterapiaa.

Chen ym. (2012, 35–39) ovat tutkineet kehitysvammaisten representaatioita taiwanilaisissa sanomalehdissä vuodelta 2008. Aineisto on kerätty käyttämällä UDNDATA-tietokantaa. Aineistoa etsittiin käyttämällä hakusanaa 'Zhan-Zhang', joka tarkoittaa kehitysvammaista. Aineistoon valikoitui 355 artikkelia ja analyysimenetelmänä käytettiin sisällönanalyysia. Chen ym. nimeävät tutkimustuloksissa kolme erilaista vammaisuuden esitystapaa. Yleisimpiä olivat 'lannistavat kuvaukset' (44,5%), seuraavaksi 'tarvitsevuuden kuvaukset' (32,7%) ja sitten 'myönteiset kuvaukset' (22,8%). Lannistavissa kuvauksissa kehitysvammaiset esitettiin pessimistisinä sekä alakuloisina ja artikkeleissa käsiteltiin joko henkilökohtaista kärsimystä, perheen kärsimystä, sosiaalista poikkeavuutta tai elämäntaitojen puutteita. Tarvitsevuuden kuvauksissa kehitysvammaiset esitettiin avuntarvitsijoina – he tarvitsivat joko hyväntekeväisyyttä, ammatillista huolenpitoa tai valtion tukea. Lehtiartikkelit, jotka keskittyivät hyväntekeväisyyteen, kertoivat joko yksilöistä tai ryhmistä, jotka avustavat vapaaehtoisesti vammaisia tai sitten ne pyrkivät

saamaan ihmisiä tukemaan vammaisia lahjoittamalla. Ammatilliseen huolenpitoon keskittyvissä artikkeleissa raportoitiin ammattiavun tärkeydestä kehitysvammaisten ongelmien ratkaisussa. Artikkeleissa, joissa keskityttiin vammaisten tarvitsemaan valtion tukeen, yleensä kuvattiin tai kritisoitiin valtion sosiaalihuoltoa ja koulutuspolitiikkaa. Myönteisissä kuvauksissa kehitysvammaiset esitettiin joko normaaleina ihmisinä, joilla on samoja taitoja kuin muillakin tai sitten keskityttiin kertomaan tarina kehitysvammaisesta ihmisestä, jolla mahtava ja välittävä perhe. Kahta ensimmäistä esitystapaa voidaan pitää traditionaalisina ja viimeistä progressiivisena.

Haller ym. (2012, 52–53) ovat tutkineet kanadalaisia sanomalehtiä vuosilta 2009-2010. Aineiston on kerännyt Disability Rights Promotion International (DRPI) –järjestö. Haller ym. ovat jatkaneet ja laajentaneet DRPI:n aloittamaa mediasisällönanalyysia (media content analysis) aineistopohjaisella analyysilla. Aineisto on kerätty yhdeksästä suurimmasta kanadalaisesta sanomalehdestä etsimällä vammaisuuteen liittyviä lehtijuttuja ‘Boolean search of the Nexis news archive’ –tietokantaa käyttämällä. Aineisto koostuu 3066 lehtijutusta. Haller ym. (2012, 58–59) esittävät, että sanomalehtien vammaisuuden representaatioista voidaan erottaa toisistaan neljä erilaista lähestymistapaa: lääketieteellisyys, sankarillisuus, hyväntekeväisyys sekä ihmisoikeudellisyys. Lääketieteellisessä lähestymistavassa vammaisuus kehystetään tilaksi, joka johtuu sairaudesta. Sankarillisessa lähestymistavassa vammaisuus kehystetään sankaritarinalla, jossa korostuvat yksilön sopeutumiskyky ja vammaisuuden ’voittaminen’. Hyväntekeväisyysnäkökulmassa vammaiset esitetään apua tarvitsevinä uhreina tai säälinkohteina. Ihmisoikeudellisessa lähestymistavassa esitykset keskittyvät sosiaalisiin, poliittisiin ja taloudellisiin tekijöihin, jotka vaikuttavat vammaisten asemaan. Kolme ensin mainittua lähestymistapaa ovat traditionaalisia ja usein myös leimaavia. Ne keskittyvät yleensä yksittäisiin vammaisiin ja heidän tarinoihinsa sen sijaan, että kiinnittäisivät huomiota yhteiskunnan rakenteisiin ja niiden vaikutuksiin vammaisten elämään niin kuin viimeksi mainittu lähestymistapa tekee.

Zhang ja Haller (2013, 319, 324–329) ovat tutkineet, mitä vammaiset ihmiset ajattelevat vammaisuuden mediarepresentaatioista ja miten media vaikuttaa heidän identiteetteihinsä. Tutkimuksen aineisto kerättiin verkkokyselyillä. Kysely lähetettiin 31 vammaisjärjestölle ja –ryhmälle, jotka lähettivät sen eteenpäin jäsenilleen. Tutkimukseen osallistui aluksi 390 vammaista henkilöä, joista 31 kuitenkin keskeytti

osallistumisensa. Vastaajia oli 18 eri maasta. Suurin osa vastaajista (65,4%) oli kuitenkin Yhdysvalloista. Enemmistö vastaajista oli sitä mieltä, että amerikkalaiset mediarepresentaatiot eivät ole realistisia ja mediassa vammaiset esitetään usein sairaina sosiaalisen ja taloudellisen tuen tarvitsijoina tai superihmisinä. Suurin osa vastaajista olivat sinut oman vammaisuutensa kanssa. Tutkimuksessa havaittiin kuitenkin, että ne joiden mielestä vammaiset kuvattiin mediassa superihmisinä, kokivat oman vammaisuutensa positiivisemmin kuin ne joiden mielestä vammaiset kuvattiin mediassa sairaina.

Diffrient (2017, 249–250, 268) analysoi artikkelissaan vammaisuuden representaatioita kolmessa Etelä-Koreassa tuotetussa elokuvassa (*Silenced* 2011, *Always* 2011 & *Blind* 2011). Diffrientin mukaan nämä tuovat hyvin esiin ne haasteet ja ongelmat, joita esiintyy monissa vammaisten oikeuksia käsittelevissä elokuvissa. Vaikka elokuvat tarkoittavat hyvää, ne usein heijastavat ja uusintavat vammaisuuteen liittyviä tiedostamattomia asenteita muun muassa rinnastamalla vammaisuuden lasten kaltaisten ominaisuuksien kanssa. Elokuvissa korostuu myös lääketieteellinen lähestymistapa, jossa vammaisuus nähdään sairautena ja avuttomuutena. Diffrientin analyysin mukaan *Silenced*, *Always* ja *Blind* esittävät vammaiset joko holhoavan suojelun tai huolenpidon kohteina, supersankareina tai vaiennettuina uhreina. Huolimatta kuitenkin siitä, että näissä elokuvissa vammaisia ei onnistuta esittämään itsenäisinä ja täysivaltaisina toimijoina, ne kannustavat katsojiaan refleктоimaan sosiaalisia ennakkoluuloja sekä olemaan aktiivisempia ihmisoikeuksien puolustajia.

Taulukossa 1 on esitetty rinnakkain tiivistelmä Barnesin ja Nelsonin nimeämistä stereotyyppioista sekä uudempien tutkimusten pohjalta tehty tiivistelmä (ks. LIITE 1 & 2 & 3). Uudempien tutkimustulosten osalta epäasiallinen ja syrjivä kieli (Becket ym. 2010) sekä sotilaalliset kielikuvat ja koneelliset metaforat (Soffer ym. 2010) on jätetty tiivistelmää tehdessä huomioimatta, sillä ne eivät ole suoranaisia stereotyyppioita tai lähestymistapoja. Epärealistisia ja virheellisiä representaatioita (Becket ym. 2010; Conn & Bhugra 2012; Zhang & Haller 2013) ei myöskään ole huomioitu omana luokkana, sillä ne liittyvät vahvasti muihin negatiivisiin stereotyyppioihin ja esitystapoihin. Esimerkiksi fiktiivisten vammaisten hahmojen kokemat ihmeperantamiset linkittyvät lääketieteellisen mallin käsityksiin, joissa vamma nähdään sairautena ja yksilön ongelmana (Becket ym. 2010, 380).

Taulukko 1. Vammaisuuden stereotypiat ja representaatiot.

BARNES 1992 & NELSON 2003	TIIVISTELMÄ* (2018)
Vammaisen säälön ja hyväntekeväisyyden kohteena	Vammaisen uhrina tai säälön kohteena
Vammaisen uhrina	
Vammaisen taakkana tai huolehdittavana	Vammaisen avuntarvitsijana tai taakkana
	Vamma sairauteina ja yksilön ongelmana
Vammaisen sankarina	Vammaisen sankarina tai superlahjakkaana
Vammaisen kuriositeettina	Vammaisen kuriositeettina
Vammaisen uhkana tai pahana	Vammaisen vaarallisena tai väkivaltaisena
Vammaisen normaalina	Vammaisen normaalina
	Vammaisen sosiaalisesti poikkeavana
	Vammaisuus metaforisena välineenä
	Ihmisoikeudellisuus representaatioissa
Vammaisen väkivallan kohteena	
Vammaisen koomisena tai pilkan kohteena	
Vammaisen sopeutumattomana	
Vammaisen, jonka ei olisi pitänyt selvitä	
Vammaisen seksuaalisesti epänormaalina	
Vammaisen kyvyttömänä yhteiskunnan jäsenenä	

(Barnes 1992; Nelson 2003; *Becket ym. 2010; *Soffer ym. 2010; *Conn & Bhugra 2012; *Chen ym. 2012; *Haller ym. 2012; *Zhang & Haller 2013; *Diffrient 2017.

Taulukosta 1 huomataan, että monet Barnesin ja Nelsonin nimeämät stereotypiat esiintyvät mediassa uudempienkin tutkimusten valossa. Toisaalta vammaisen väkivallan kohteena, vammaisen koomisena tai pilkan kohteena, vammaisen, jonka ei pitänyt selvitä, vammaisen seksuaalisesti epänormaalina sekä vammaisen kyvyttömänä yhteiskunnan jäsenenä –stereotypiat eivät esiinny tutkielmassa esille nostamissani uudemmissa tutkimuksissa. Barnes ja Nelson sisällyttivät vamma sairautena ja yksilön ongelmana -stereotypian osaksi vammaisen säälin ja hyväntekeväisyyden kohteena ja vammaisen uhrina -esitystapaa (Barnes 1992, 7; Nelson 2003, 176). Näin ollen verrattuna Barnesin ja Nelsonin nimeämiin stereotypioihin uusina stereotypioina ja esitystapoina nousivat esiin vammaisuus metaforisena välineenä ja ihmisoikeudellisuus representaatioissa.

Suomessa vammaisten mediarepresentaatioita on tutkittu lähinnä opinnäytetyötasolla. Löytämässäni opinnäytetöissä on saatu samankaltaisia tuloksia kuin tässä luvussa esitellyissä tutkimuksissa. Esimerkiksi Jutta Mattsson on tarkastellut pro gradu -tutkielmassaan (2010, 2, 38–40, 63) Aamulehden juttuja vuosilta 2007–2008, joissa mainittiin kehitysvammaisuus. Tulosten mukaan kehitysvammaiset olivat harvoin lehtijuttujen pääosassa, toimijana tai puhujana vaan heidät esitettiin passiivisina toiminnan kohteina. Useimmiten kehitysvammaiset esitettiin joko hyväntekeväisyyden ja hoivan tai väkivallan kohteina. Kolmanneksi yleisimmin heidät esitettiin normaaleina, jolloin vamman sijaan korostuivat henkilön muut ominaisuudet. Muita yleisiä esitystapoja olivat kehitysvammaiset reippaina, taakkana tai kyvyttöminä yhteiskunnan jäseninä.

5.3 Esitystapojen merkitykset

Koska vammaisuuden kulttuurinen esittäminen vaikuttaa ihmisten käsityksiin vammaisuudesta ja sitä kautta myös vammaisten asemaan ja kohteluun, on tärkeää pohtia vammaisuuden erilaisten stereotypioiden ja representaatioiden merkityksiä. Käsittelen seuraavaksi uudempien tutkimusten (2010–2017) tulosten pohjalta esille nousseiden stereotypioiden ja lähestymistapojen vaikutuksia tarkemmin.

Vammaisten esittäminen säälin ja hyväntekeväisyyden kohteena tai sairauden *uhrina* luo mielikuvan vammaisuudesta sairauden ja kärsimyksen synonyyminä (Barnes 1992, 7; Nelson 2003, 176). Tämä stereotypia kiinnittää ihmisten huomion usein vammaisuuden lääketieteelliseen puoleen. Vammaisuus esitetään yksilön ongelmana eikä sosiaalisia, taloudellisia tai ympäristöön liittyviä tekijöitä vammaisuuden aiheuttajia huomioida. (Barnes 1992, 8; Becket ym. 2010, 378.) Stereotypiaa vahvistetaan mediassa muun muassa tunteellisella, holhoavalla ja alentavalla kielenkäytöllä kuvailemalla vammaisia esimerkiksi ”uhreiksi”, ”epäonnisiiksi”, ”rohkeiksi” tai ”sisukkaiksi” (Barnes 1992, 8). Stereotypiaa vahvistetaan myös käyttämällä vammaisia hyväntekeväisyysmainonnassa (Barnes 1992, 9; Vehmas 2005, 135). Shakespeare (1994, 228) on verrannut vammaisuuden esittämistä hyväntekeväisyysmainonnassa pornografisiin stereotyyppioihin naisista. Kummatkin tekevät ihmisistä objekteja, joissa huomio kohdistuu passiivisiin seksuaalisiin tai viallisiin ruumiisiin ja ruumiinosiin. Seksuaaliset mainokset pyrkivät kiihottamaan ja hyväntekeväisyysmainokset haluavat herättää sääliä.

Vammaisen avuntarvitsijana, taakkana tai huolehdittavana –stereotyyppioissa vammaiset nähdään avuttomina hoivan tarvitsijoina, jotka ovat taakka perheelleen ja yhteiskunnalle muun muassa kustannusten aiheuttajina. Tämä stereotypia sivuuttaa täysin näkemyksen siitä, että sopivanlaisilla tukitoimilla monet vammaiset ihmiset voivat saavuttaa saman autonomian ja itsenäisyyden tason kuin vammattomat ihmiset (Barnes 1992, 15; Nelson 2003, 179.)

Vammaisen sankarina –stereotypiaa vahvistetaan mediassa kertomalla sankaritarinoita, joissa vammaiset ihmiset voittavat vamman luomat esteet rohkeuden ja kestävyuden avulla (Barnes 1992, 12; Nelson 2003, 177). Vammaiset saatetaan esittää myös superihmisinä, jotka kompensoivat vammaisuuttaan henkisellä, moraalisisella, hengellisellä tai emotionaalisella tasolla (Longmore 2003, 138). Esimerkiksi autistiset saatetaan esittää matemaattisesti lahjakkaina (Conn & Bhugra 2012, 57–58). Vammaisia lapsia saatetaan myös ylistää suhteellisen tavallisista saavutuksista. Tällaisilla representaatioilla on useita negatiivisia vaikutuksia. Ensinnäkin ne voivat aiheuttaa vääriä käsityksiä vammaisten kyvyistä ja vaikuttaa palveluiden kieltämiseen tai niiden vammaisten syyllistämiseen, jotka eivät kykene voittamaan vamman luomia esteitä. Toiseksi vammaisten saavutuksiin ja erityispiirteisiin keskittyminen vahvistaa mielikuvaa siitä, että vammaisten täytyy ansaita hyväksyntä täysivaltaisena

yhteiskunnan jäsenenä. Kolmanneksi ne sivuuttavat vammaisuuden sosiaalisesti luotuna ilmiönä. (Barnes 1992, 12–13.) Toisaalta Zhangin ja Hallerin (2013, 328) tutkimuksessa selvisi, että ne vammaiset joiden mielestä vammaiset kuvattiin superihmisinä, kokivat oman vammaisuutensa positiivisemmin verrattuna niihin, joiden mielestä vammaiset kuvattiin mediassa sairaina.

Vammaiset tunnelman luojana eli kuriositeettina –stereotypia heikentää vammaisten ihmisyyttä ja ihmisarvoa esittämällä heidät harvinaisina, outoina tai eksoottisina objekteina. Tätä stereotypiaa vahvistetaan muun muassa esittämällä televisiossa ”freak show” -ohjelmia ja käyttämällä vammaisia roolihahmoja luomaan erilaisia tunnelmia, kuten kauhun tai mystisyyden ilmapiiriä. (Barnes 1992, 12.) Roolihahmoilla saattaa olla esimerkiksi keksittyjä mielikuvituksellisia vammoja tai taikavoimia (Becket ym. 2010, 381). Tällaiset esitystavat vahvistavat uskomusta siitä, että ulkonäkö on suuresti yhteydessä ihmisen moraaliseen luonteeseen ja arvoon (Barnes 1992, 12).

Barnesin tutkimuksessa vuodelta 1992 (11) todetaan, että *stereotypiat vammaisesta uhkana ja pahana tai vaarallisena ja väkivaltaisena* elävät sitkeästi ja vaikeuttavat vammaisten ihmisten osallistumista ja toimimista yhteiskunnassa. Mediaesityksissä vammaisuuteen liitetty pahuus ja rikollisuus heijastelevat kulttuurisia uskomuksia, joiden mukaan 1) vammaisuus on rangaistus pahuudesta, 2) vammaiset ovat katkeroituneita omasta kohtalostaan tai 3) vammaiset inhoavat vammattomia ja haluavat tuhota nämä (Longmore 2003, 134). Media vahvistaa näitä stereotypioita esimerkiksi sanomalehtien sensaatiomaisilla artikkeleilla, joissa älylliset vammat ja rikollisuus yhdistetään toisiinsa (Barnes 1992, 11). Elokuville esiintyy myös runsaasti vammaisia rikollisia. Esimerkiksi James Bond –elokuvan *Tohtori No* ja Stanley Kubrickin ohjaaman *Tohtori Outolemmen* nimikkohahmot ovat pahuuden ilmentymiä, jotka ovat vammautuneet aiemmissa pirullisissa kokeiluissaan. (Vehmas 2005, 132.)

Vammaiset sosiaalisesti poikkeavina –lähestymistavassa vammaiset esitetään vähäosaisina ja huolenpidosta riippuvaisina (Clogston 1990; sit. Barnes & Mercer 2010, 193). Mediaesityksissä sosiaalisen poikkeavuuden stereotypiaa voidaan esimerkiksi vahvistaa kiinnittämällä huomiota vammaisten elämäntaitojen puutteeseen (Chen ym. 2012, 37). Myös sosiaalisesti poikkeavan käyttäytymisen tarpeeton korostaminen esityksissä vahvistaa tätä stereotypiaa. Connin & Bhugran (2012, 57) tutkimustuloksissa

todetaan, että elokuvien autistiset roolihahmot reagoivat voimakkaisiin aistiärsykkeisiin usein dramaattisesti ja sosiaalisesti poikkeavasti, esimerkiksi keinuttamalla kehoaan, taputtamalla, hakkaamalla päätään. Sosiaalisen poikkeavuuden korostaminen kiinnittää huomion fyysiseen vammaan ja ulkoiseen olemukseen sen sijaan, että yksilön persoonalle annetaan tilaa tulla esiin.

Vammaisuutta voidaan käyttää mediaesityksissä *metaforisena välineenä*. Erityisesti tätä tapahtuu fiktiivisissä esityksissä. Usein vammaisuus toimii metaforisena oikotienä, kuten haavoittuvaisuuden tai sankarillisuuden esiintuojana (Hall 2016, 36). David Mitchell ja Sharon Snyder ovat kehittäneet *kerronnallinen väline* –käsitteen (*narrative prosthesis*). Käsitteen mukaan vammaisuutta käytetään joko ominaisuuksien kuvaamiseen tai opportunistisena metaforisena välineenä. Vammaisuutta ei esitetä itsensä vuoksi vaan se toimii esimerkiksi säälin, moraalin tai sosiaalisen poikkeavuuden merkkiajajana tai välineenä kuvaamaan normaaliutta, syventämään ymmärrystä ei-vammaisista hahmoista tai kertomaan jotain juonesta. (Mitchell & Snyder 2001, 49; sit. Hall 2016, 37; Mitchell & Snyder 2013, 222–223.) Esimerkiksi Becket ym. (2010, 381–382) toteavat tutkimustuloksissaan, että joissakin lastenkirjoissa vammaiset hahmot toimivat moraalisen tai hengellisen opetuksen välineenä muille hahmoille tai lukijoille. Mitchellin ja Snyderin (2013, 222) mukaan vammaisuuden vertauskuvallista potentiaalia käytetään hyödyksi usein ilman, että tarinoissa tuotaisiin esiin vammaisuuden sosiaalisia ja poliittisia ulottuvuuksia. Toisaalta Alice Hall (2016, 36) tuo esiin metaforien käytön positiivisia vaikutuksia – hänen mukaansa metaforalla on potentiaalia toimia myös välineenä, joka lisää empaattista ymmärrystä ja vuorovaikutusta.

Vaikka *vammaisten esittäminen normaaleina* ja tavallisina ihmisinä on toivottavaa ja edistää vammaisten integraatiota yhteiskuntaan, vaarana on silti vammaisten esittäminen yksipuolisesti. Esimerkiksi televisiosarjojen vammaiset henkilöihahmot eivät välttämättä kuvaa vammaista väestöä riittävän kattavasti tai tuo tarpeeksi esille rotuun, sukupuoleen ja kulttuuriin liittyviä jakolinjoja. Vammaisten esittäminen normaaleina saattaa myös johtaa siihen, että vammaisten toimintakykyä rajoittavat sosiaaliset tekijät sivuutetaan eikä nähdä tarvetta poliittisille toimille. (Barnes 1992, 18–19.)

Oikeudellisessa lähestymistavassa vammaiset esitetään yksilöinä, joilla on laillisia oikeuksia ja jotka voivat käyttää oikeudellisia keinoja syrjinnän vastustamiseen (Haller 1995, 28, 30). Ihmisoikeudellisuus mediarepresentaatioissa näkyy muun muassa keskittymisenä yhteiskunnan vammauttaviin rakenteisiin ja niihin sosiaalisiin, poliittisiin ja taloudellisiin tekijöihin, jotka vaikuttavat vammaisten asemaan ja elämään (Haller ym. 2012, 59). Tämä esitystapa luo poliittisille päättäjille paineita tehdä tarvittavia muutoksia lainsäädäntöön ja haastaa vammattomat ihmiset pohtimaan omia asenteitaan vammaisia ihmisiä kohtaan.

6 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA

Tutkielman johtopäätöksenä voidaan todeta, että suurin osa mediaesityksistä edelleen uusintaa vammaisuuden negatiivisia toiseuttavia stereotyyppioita, vaikkakin joukossa on myös positiivisempia esitystapoja. Monet Barnesin 90-luvulla ja Nelsonin 2000-luvun alussa nimeämistä stereotyyppioista esiintyvät mediassa uudempienkin tutkimustulosten mukaan. Vammaisten ihmisten esittäminen *säälin ja hyväntekeväisyyden kohteina, uhreina, avuntarvitsijoina, taakkoina, huolehdittavina, sankareina, kuriositeetteina, uhkina, pahoina, vaarallisina sekä normaaleina* on jatkunut edelleen 2000-luvun edetessä. Lisäksi uudempien tutkimustulosten pohjalta esille nousivat *vammaisuuden käyttö metaforisena välineenä, ihmisoikeudellisuus* representaatioissa sekä *epärealistiset ja virheelliset* representaatiot. Barnesin ja Nelsonin esiin nostamista stereotyyppioista *vammainen väkivallan kohteena, vammainen koomisena tai pilkan kohteena, vammainen, jonka ei pitänyt selvitä, vammainen seksuaalisesti epänormaalina sekä vammainen kyvyttömänä yhteiskunnan jäsenenä* eivät esiinny tutkielman aineistoon valituissa uudemmissa tutkimuksissa. Tämän pohjalta ei vielä kuitenkaan voida päätellä, etteikö niitä silti vielä käytettäisi. Mediassa saattaa myös esiintyä sellaisia vammaisuuden stereotyyppioita ja lähestymistapoja, joita tässä tutkielmassa en ole onnistunut löytämään käytetyn aineiston suppeuden takia. Aineistossa käytetyt tutkimukset sijoittuvat ripotellen vuosien 2010–2017 välille. Näin ollen niiden tulokset eivät onnistu kuvaamaan ihan viime aikaisia kehityssuuntia vaan pikemminkin luovat yleiskatsauksen 2000-luvun mediaesityksiin. Lisäksi tein päätöksen rajata sosiaaliseen mediaan sekä yleisövaikutuksiin liittyvät tutkimukset käsittelyn ulkopuolelle, mikä saattaa myös aiheuttaa puutteellisuuksia tutkielmani tuloksiin.

Jos verrataan uudempien tutkimusten tuloksia Clogstonin (1990) ja Hallerin (1995) nimeämien medialle ominaisten lähestymistapojen kanssa, voidaan todeta, että lääketieteellinen malli, sosiaalisen poikkeavuuden malli, supervammaisen malli, taloudellinen malli, kulttuurisen moninaisuuden malli sekä oikeudellinen malli nousevat niissä esiin. Näistä neljä ensimmäistä edustavat traditionaalista suhtautumistapaa ja ovat vaikutuksiltaan usein negatiivisia. Kaksi viimeistä puolestaan edustavat progressiivisempaa suhtautumistapaa ja ovat vaikutuksiltaan positiivisempia. Progressiivisista lähestymistavoista vähemmistöryhmä ja kuluttaja –mallit eivät esiintyneet tuloksissa ollenkaan.

Jos negatiivisia stereotyyppioita uusinnetaan mediassa jatkuvasti, ne normalisoituvat ja otetaan helposti vastaan sellaisenaan. Koska vammaisuuden stereotyyppiat syrjäyttävät ja alistavat vammaisia ihmisiä, stereotyyppioiden esittämisen sijasta mediassa tulisi pyrkiä luomaan realistisempia ja informatiivisempia representaatioita vammaisuudesta. Mediarepresentaatiot, jotka eivät ole yhteneväisiä vallitsevien stereotyyppioiden kanssa vaan pikemminkin kyseenalaistavat niitä, rikkovat vammaisiin liittyviä ennakkoluuloisia asenteita ja lisäävät yhteisymmärrystä. (EnglandKennedy 2008, 95–96.) Tarvitaan siis autenttisia henkilökeskeisiä kuvauksia vammaisten ihmisten arkielämästä (Schwartz ym. 2010, 842).

Stereotyyppioiden ja negatiivisten asenteiden kumoaminen vaatii, että vammaisten ihmisten oma kokemus tulee mediaesityksissä näkyville yhä enemmän ja että vammaisuutta sekä sen syntymekanismia pyritään selittämään useista eri näkökulmista käsin (Barnes 1992, 19; Vehmas 2005, 136). Vaikka mediaesitysten luominen on mahdotonta ilman minkäänlaista luokittelua, tarvitaan jatkuvaa keskustelua ja tutkimusta siitä, millainen luokittelu on haitallista ja millaiset representaatiot ovat kielteisiä tai myönteisiä. Toimittajien ja muiden media-alalla työskentelevien tueksi olisi paikallaan luoda kansalliset ja kansainväliset eettiset ohjeet vammaisuuden esittämisestä. Nämä eettiset ohjeet tulisi luoda yhteistyössä vammaisten ihmisten, vammaisjärjestöjen edustajien, media-alan ammattilaisten sekä vammaisuuden tutkijoiden kesken. Jotkut yritykset ja media-alat ovatkin luoneet jo omia eettisiä ohjeistuksiaan. Esimerkiksi Suomen Tietotoimisto (Oksanen 2018) on pyytänyt vammaisuuden asiantuntijoilta ohjeistuksen vammaisten ihmisten kuvalliseen esittämiseen. Ohjeissa todetaan muun muassa seuraavat seikat:

- Käytä kuvia, joissa näkyy yhteiskuntamme monimuotoisuus, myös erilaiset toimintakyvyn rajoitteet sekä erilaisia apuvälineitä käyttävät ihmiset.
- Tuo vammaisia henkilöitä näkyviin terveydenhuoltoon ja sosiaalipalveluihin liittyvien kuvien lisäksi monipuolisesti muissakin yhteyksissä. Vammaiset elävät normaalia elämää ja toimivat monenlaisissa rooleissa ja asemissa yhteiskunnassamme. Anna tämän näkyä myös kuvissa.
- Anna vammaisuudelle kasvot ja nimi. Tunnistettavat henkilöt luovat kuvaa vammaisista itsenäisinä henkilöinä, toimijoina ja yhteiskuntamme jäseninä. (Oksanen 2018.)

Isossa-Britanniassa puolestaan journalistien kansallisen liiton 'The National Union of Journalists' alaisuudessa toimiva vammaisten jäsenten neuvosto (Disabled Members' Council) on julkaissut vuonna 2012 käsikirjan, joka sisältää muun muassa ohjeita oikeanlaiseen kielenkäyttöön ja esitystapaan vammaisuudesta kirjoitettaessa tai puhuttaessa (National Union of Journalists' 2018; National Union of Journalists' 2012).

Tämän tutkielman aineisto koostui eri puolilla maailmaa tehdyistä tutkimuksista. Aineiston suppeuden takia on kuitenkin mahdotonta vertailla eroavatko vammaisuuden esitystavat toisistaan näiden kulttuurien välillä, ja miten. Eri maiden välisiä eroja tutkimalla voitaisiin ymmärtää tarkemmin esitystapojen taustalla vaikuttavia tekijöitä. Tutkielman tarkastelun ulkopuolelle jäi myös sosiaalinen media. Sosiaalisen median rooli on kuitenkin merkittävä ja sen vaikutuksia on tärkeää tutkia. Olisi esimerkiksi mielenkiintoista tutkia vammaisten henkilöiden tai vammaisten lasten vanhempien tuottamia representaatioita blogeissa. Mielenkiintoista olisi myös perehtyä vammaisten henkilöiden välttämättömän avun ja tuen kilpailuttamista vastustavan Ei myytävänä – kampanjan vaikutuksiin vammaisuuden mediarepresentaatioihin.

LÄHTEET

- Antaki, Charles & Widdicombe, Sue (1998) Identity as an Achievement and as a Tool. Teoksessa Antaki & Sue Widdicombe (toim.) Identities in Talk Charles. London: Sage, 1-14.
- Barnes, Colin (1992) Disabling Imagery and the Media: An Exploration of the Principles for Media Representations of Disabled People. Krumlin: The British Council of Organisations of Disabled People and Ryburn Publishing. <https://disability-studies.leeds.ac.uk/wp-content/uploads/sites/40/library/Barnes-disabling-imagery.pdf> Luettu 15.4.2018.
- Barnes, Colin & Mercer, Geof (2010) Exploring Disability. Cambridge: Polity Press.
- Beckett, Angharad & Ellison, Nick & Barrett, Sam & Shah, Sonali (2010) ‘Away with the fairies?’ Disability within primary-age children’s literature. *Disability & Society* 25 (3): 373–386.
- Berger, Peter L. & Luckmann, Thomas (1994) Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen: tiedon sosiologinen tutkielma. Helsinki: Gaudeamus. Sit. Vehmas (2005).
- Chen, Chih-Hsuan & Hsu, Kan-Lin & Shu, Bih-Ching & Fetzer, Susan (2012) The image of people with intellectual disability in Taiwan newspapers. *Journal of Intellectual and Developmental Disability* 37 (1): 35–41.
- Clogston, John (1990) Disability Coverage in 16 Newspapers. Louisville: Advocado Press. Sit. Haller (1995); sit. Barnes & Mercer (2010).
- Conn, Rory & Bhugra, Dinesh (2012) The portrayal of autism in Hollywood films. *International Journal of Culture and Mental Health* 5 (1): 54–62.
- Diffrient, David Scott (2017) Always, blind, and silenced: disability discourses in contemporary South Korean cinema. *Journal of Literary & Cultural Disability Studies*, 11 (3): 249–269.
- EnglandKennedy, Elizabeth (2008) Media Representations of Attention Deficit Disorder: Portrayals of Cultural Scepticism in Popular Media. *Journal of Popular Culture* 41 (1): 91–117.
- Hadley, Bree (2016) Cheats, charity cases and inspirations: disrupting the circulation of disability-based memes online. *Disability & Society* 31 (5): 676–692.
- Hall, Alice (2016) Literature and Disability. London & New York: Routledge, Taylor & Francis Group.
- Haller, Beth (1995) Rethinking Models of Media Representation of Disability. *Disability Studies Quarterly*, 15 (2):26–30. Tulostettu 2.3.2018 Academia.edu:n kautta.

- Haller, Beth & Rioux, Marcia & Dinca-Panaitescu, Mihaela & Laing, Andrew & Vostermans, Jessica & Hearn, Paula (2012) The Place of News Media Analysis within Canadian Disability Studies. *Canadian Journal of Disability Studies* 1 (2): 43–74.
- Jensen, Matt (2002) Dr. Jack A. Nelson: Early Pioneer of Media and Disabilities. *Disability Studies Quarterly* 22 (2): 182–185.
- Juhila, Kirsi (2004) Leimattu identiteetti ja vastapuhe. Teoksessa Arja Jokinen, Laura Huttunen & Anna Kulmala (toim.) Puhua vastaan ja vaieta: Neuvottelu kulttuurisista marginaaleista. Helsinki: Gaudeamus, 20–32.
- Katsui, Hisayo (2005) Towards Equality. Creation of the Disability Movement in Central Asia. Helsinki: Helsingin yliopisto & Kynnys ry.
- Longmore, Paul K. (2003) Why I burned my book and other essays on disability. Philadelphia: Temple University Press.
- Löytty, Olli (2005) Toiseus. Teoksessa Anna Rastas, Laura Huttunen & Olli Löytty (toim.) Suomalainen vieraskirja: kuinka käsitellä moni-kulttuurisuutta. Tampere: Vastapaino, 161–189.
- Lu, Junfei & Webber, Wesley B. & Romero, Devon & Chirino, Chris (2018) Changing Attitudes Toward People With Disabilities Using Public Media: An Experimental Study. *Rehabilitation Counseling Bulletin* 61 (3): 175–186.
- Mattsson, Jutta (2010) Miten kehitysvammaisuudesta uutisoidaan? Kehitysvammaisten esittäminen Aamulehdessä vuosina 2007–2008. *Journalistiikan pro gradu -tutkielma*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Mitchell, David & Snyder, Sharon (2013) Narrative Prosthesis. Teoksessa Lennard J. Davis (toim.) *The Disability Studies Reader*. New York London: Routledge, 222–235.
- Mitchell, David T. & Snyder, Sharon L. (2001) Narrative Prosthesis: Disability and the Dependencies of Discourse. Ann Arbor: University of Michigan Press. Sit. Hall (2016).
- National Union of Journalist's (2012) Disability Handbook. <https://www.nuj.org.uk/documents/disability-handbook-2012/> Luettu 20.4.2018.
- National Union of Journalists' (2018) Disabled members. <https://www.nuj.org.uk/rights/disabled-members/> Luettu 20.4.2018.
- Nelson, A. Jack (2003) The Invisible Cultural Group: Images of Disability. Teoksessa Paul Martin Lester & Susan Dente Ross (toim.) *Images That Injure: Pictorial Stereotypes in the Media*. London: Praeger, 175–184.
- Nieminen, Hannu & Pantti, Mervi (2009) Media markkinoilla: Johdatus joukkoviestintään ja sen tutkimukseen. Helsinki: Loki-Kirjat.

Oksanen, Johanna (2018) Eettinen kuvankäyttö: miten viestiä kuvilla tasa-arvoisesti ja monimuotoisesti. Suomen Tietotoimisto. <https://stt.fi/eettinen-kuvankaytto-visuaalinen-viestinta/> Luettu 20.4.2018.

Pearson, Charlotte & Trevisan, Filippo (2015) Disability activism in the new media ecology: campaigning strategies in the digital era. *Disability & Society*, 30 (6): 924–940.

Rieser, Richard (2011) *Mustat lasit: vammaisuus valkokankaalla ja televisiossa*. Helsinki: INTO.

Savtschenko, Viktor & Suikkanen, Asko & Linnakangas, Ritva (2010) Vammaiset ja pitkäaikaissairaat Suomen maakunnissa: prevalenssi, työllisyys, tulot ja koulutus. *Yhteiskunta-politiikka* 75 (1): 67–81.

Schwartz, Diane & Blue, Elfreda & McDonald, Mary & Giuliani, George & Weber, Genevieve & Seirup, Holly & Rose, Sage & Elkis-Albuhoff, Deborah & Rosenfeld, Jeffrey & Perkins, Andrea (2010) Dispelling stereotypes: promoting disability equality through film. *Disability & Society* 25 (7): 841–848.

Seppänen, Janne & Väliverronen, Esa (2012) *Mediayhteiskunta*. Tampere: Vastapaino.

Seppänen, Janne & Väliverronen, Esa (2014) *Mediayhteiskunta*. Tampere: Vastapaino.

Shakespeare, Tom (1994) Cultural Representation of Disabled People: Dustbins for Disavowal? *Disability and Society* 9 (3): 283–299.

Soffer, Michal & Rimmerman, Arie & Blanck, Peter & Hill, Eve (2010) Media and the Israeli disability rights legislation: progress or mixed and contradictory images? *Disability Society* 25 (6): 687–699.

Sumiala, Johanna (2010) *Median rituaalit*. Tampere: Vastapaino.

Terveiden ja hyvinvoinnin laitos (2016a) ICF-luokitus. <https://www.thl.fi/fi/web/toimintakyky/icf-luokitus> Luettu 27.2.2017.

Terveiden ja hyvinvoinnin laitos (2016b) Toimintakyky ICF-luokituksessa. <https://www.thl.fi/fi/web/toimintakyky/mita-toimintakyky-on/toimintakyky-icf-luokituksessa> Luettu 27.2.2017.

United Nations (2006) Convention on the Rights of Person with Disabilities and Optional Protocol. <http://www.un.org/disabilities/documents/convention/convoptprot-e.pdf> Luettu 11.1.2018.

Vehmas, Simo (2005) *Vammaisuus. Johdatus historiaan, teoriaan ja etiikkaan*. Helsinki: Gaudeamus Kirja.

Vehmas, Simo (2012) Vammaisuus kulttuurisena konstruktiona. Teoksessa Marja-Liisa Honkasalo & Hannu Salmi (toim.) *Terveyttä kulttuurin ehdoilla: näkökulmia kulttuuriseen terveystutkimukseen*. Turku: K&H, 269–289.

World Health Organization (2015) WHO global disability action plan 2014–2021: better health for all people with disability.

http://apps.who.int/iris/bitstream/10665/199544/1/9789241509619_eng.pdf?ua=1
Luettu 11.1.2018.

World Health Organization (2018) Disability and Health.

<http://www.who.int/mediacentre/factsheets/fs352/en/> Luettu 9.2.2018.

World Health Organization & The World Bank (2011) World Report on Disability.

http://www.who.int/disabilities/world_report/2011/en/ Luettu 9.2.2018.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu (2016) ”Vammaisena olen toisen luokan kansalainen.”

Selvitys vammaisten syrjintäkokemuksista arjessa. Helsinki: Oikeusministeriö ja syrjinnänseurantajärjestelmä.

<https://www.syrjinta.fi/documents/10181/36404/Vammaisselvitys/655200f8-6eff-42a0-9c60-766f1002244c> Luettu 10.2.2018.

Zhang, Lingling & Haller, Beth (2013) Consuming Image: How Mass Media Impact the Identity of People with Disabilities. *Communication Quarterly* 61 (3): 319–334.

LIITE 1: Tutkimustulosten tiivistäminen

Tutkimukset 2010-2013:	Stereotyyptiat ja representaatiot tutkimuksittain	→ Luokiteltu samankaltaiset	→ Tiivistetty samankaltaiset ja nimetty
Becket, Ellison, Barret & Shah 2010	Vammaisuus yksilön ongelmana	Vammaisuus tragediana	Vammainen uhrina tai säälin kohteena
	Vammaisuus tragediana	Säälin kohde	Vammainen avuntarvitsijana tai taakkana
	Vammaisuus kuriositeettina	Uhri	
	Vammainen moraalisenä / hengellisenä välineenä	Avuntarvitsija	
	Vammaisuus osana monimuotoisuutta	Hyväntekeväisyys: uhri/säälinkohde	
	Syrjinnän vastustaminen	Avuntarvitsija	
Soffer, Rimmerman, Blanck & Hill 2010	Säälin kohde	Vammainen, jolla on välittävä perhe	
	Uhri	Vammaiset pessimistisinä, alakuloisina	
	Sankari	Vammainen kärsivänä/taakkana	
	'Vaarallinen' toinen	Vammainen suojelun ja huolenpidon kohteena	
	Yksilökeskeisyys ja lääketieteellisyys	Vammainen vainnettuna uhrina	
Conn & Bhugra 2012	Dramaattisuus	Vammaisuus yksilön ongelmana	Vamma sairautena ja yksilön ongelmana
	Sosiaalinen poikkeavuus	Yksilökeskeisyys ja lääketieteellisyys	
	Superlahjakuus	Lääketieteellisyys	
	Vammaisuus emotionaalisenä välineenä	Vammainen sairaana	
	Myyttisyys	Vammaisuus kuriositeettina	Vammaisuus kuriositeettina
	Vammaiset väkivaltaisina	Dramaattisuus	
Chen, Hsu, Shu & Fetzer 2012	Vammaiset pessimistisinä, alakuloisina	Myyttisyys	
	Vammainen kärsivänä/taakkana	Vammainen moraalisenä / hengellisenä välineenä	Vammaisuus metaforisenä välineenä
	Sosiaalinen poikkeavuus	Vammaisuus emotionaalisenä välineenä	
	Elämäntaitojen puute	Vammaisuus osana monimuotoisuutta	Vammainen normaalina
	Avuntarvitsija	Vammainen normaalina	
	Vammainen normaalina	Syrjinnän vastustaminen	Ihmisoikeudellisuus representaatioissa
	Vammainen, jolla on välittävä perhe	Ihmisoikeudellisuus	
Haller, Rioux, Dinca-Panaitescu, Vostermans & Hearn 2012	Lääketieteellisyys	Ihmisoikeudellisuus	
	Sankarillisuus	Sankari	Vammainen sankarina tai superlahjakkaana
	Hyväntekeväisyys: uhri/säälinkohde	Superlahjakuus	
	Ihmisoikeudellisuus	Sankarillisuus	
Zhang & Haller 2013	Avuntarvitsija	Vammainen supersankarina	
	Superihmiset	Superihmiset	
	Vammainen sairaana	'Vaarallinen' toinen	Vammainen vaarallisenä tai väkivaltaisena
Diffrient 2017	Vammainen suojelun ja huolenpidon kohteena	Vammaiset väkivaltaisina	
	Vammainen supersankarina	Sosiaalinen poikkeavuus	Vammainen sosiaalisesti poikkeavana
	Vammainen vainnettuna uhrina	Sosiaalinen poikkeavuus	
	Ihmisoikeudellisuus	Elämäntaitojen puute	

LIITE 2: Tiivistelmä (2018)

TIIVISTELMÄ (2018)
Vammainen uhrina tai säälin kohteena
Vammainen avuntarvitsijana tai taakkana
Vamma sairautena ja yksilön ongelmana
Vammainen sankarina tai superlahjakkaana
Vammaisuus kuriositeettina
Vammainen vaarallisena tai väkivaltaisena
Vammainen sosiaalisesti poikkeavana
Vammainen normaalina
Vammaisuus metaforisena välineenä
Ihmisoikeudellisuus representaatioissa

LIITE 3: Tiivistelmä Barnesin & Nelsonin stereotyyppiä

Liitteen 3 taulukoihin on oranssilla merkattu ne stereotyyppiä, jotka on yhdistetty toisiinsa.

Colin Barnes (1992)	Jack A. Nelson (2003)
Vammaisen säälön ja hyväntekeväisyyden kohteena	
	Vammaisen uhrina
Vammaisen väkivallan kohteena	
Vammaisen uhkana ja pahana	Vammaisen uhkana
Vammaisen kuriositeettina	
Vammaisen sankarina	Vammaisen sankarina
Vammaisen koomisena tai pilkan kohteena	
Vammaisen itsensä pahimpana vihollisena	Vammaisen sopeutumattomana
Vammaisen taakkana	Vammaisen huolehdittavana
	Vammaisen, jonka ei olisi pitänyt selvitä
Vammaisen seksuaalisesti epänormaalina	
Vammaisen kyvyttömänä yhteiskunnan jäsenenä	
Vammaisen normaalina	

BARNES 1992 & NELSON 2003
Vammaisen säälön ja hyväntekeväisyyden kohteena
Vammaisen taakkana tai huolehdittavana
Vammaisen uhrina
Vammaisen väkivallan kohteena
Vammaisen sankarina
Vammaisen kuriositeettina
Vammaisen uhkana tai pahana
Vammaisen normaalina
Vammaisen koomisena tai pilkan kohteena
Vammaisen sopeutumattomana
Vammaisen, jonka ei olisi pitänyt selvitä
Vammaisen seksuaalisesti epänormaalina
Vammaisen kyvyttömänä yhteiskunnan jäsenenä